

Református templomi virrasztó a Nyírségben

Gaál Eszter

Liszt Ferenc Zeneművészeti Egyetem

Egyházzene szak, BA III.

Témavezetők:

Dr. Papp Anette, DLA, tudományos munkatárs

Dr. Gaál Sándor, PHD, docens

Tartalom

I. Bevezető	1
II. Virrasztás az ókeresztény időkben	1
III. A háznál virrasztás	2
IV. A háznál virrasztástól a templomi virrasztóig.	4
V. A felmérés	5
VI. A templomi virrasztó rendje a felmérés alapján	6
VI.1. Prédikáció	7
VI.2. A liturgia egyéb elemei	7
VII. Énekek	8
VIII. Az éneklés vezetői	13
IX. A virrasztó helye, időpontja, résztvevői	13
X. A cigányság virrasztási szokásai	14
XI. A virrasztó megszűnése	14
XII. Összegzés	15
Felhasznált irodalom	17
Mellékletek	18

I. Bevezető

A templomi virrasztóval először szülőfalumban, Ramocsaházán találkoztam, ahol a még ma is gyakorolt szokás részét képezi a közösség halállal való találkozásának. Fontosnak tartom ennek a hagyománynak az ismertetését, mert, bár ebben a formájában nem tekinthet vissza nagy múltra, mégis egy, az emberiséggel egyidős igényt elégít ki. Nem csupán egyházzeneesként érdekes számomra ez a jelenség, hanem az egyházzene és néprajz határterületeként is foglalkoztat. Dolgozatomban megkísérlem bemutatni ennek a kevésbé kutatott istentiszteleti formának a kialakulását és formáit.

A virrasztásnak ez a formája mindig egyházi kereteken belül, lelkész jelenlétében zajlik, és bár a neve és eredete egész éjszakán át tartó együttlétet sugall, időtartama körülbelül egy óra. Bár tudtommal más területeken is él ez a szokás, dolgozatomban csupán a Nyírségi Református Egyházmegyében zajló gyakorlatot írom le. Ehhez egy 78 gyülekezetet vizsgáló kérdőíves kutatást végeztem és a felhasznált szakirodalmon túl megállapításaimat ezekre alapozva teszem meg a dolgozatban.

II. Virrasztás az ókeresztény időkben

„Bár a kora keresztény írásokban találhatók alkalmi utalások különleges halotti imádságok használatára, ezek az utalások messze nem olyan gyakoriak, mint a zsoltárok éneklésének bizonyítékai a temetés előtt és alatt. Amikor Mónika, Szent Ágoston (354-430) édesanyja meghalt „Evodius kezébe vett egy zsoltárkönyvet, és elkezdte énekelni a *Misericordiam et iudicium* zsoltárt [Ps. 101.] a teljes család válaszával”.¹¹ Macrina temetéséről így számol be Nüsszai Szent Gergely (c.330-c.395): „Amíg mi el voltunk foglalva ezekkel a tevékenységekkel, és amint a szüzek siralommal vegyes zsoltározása hallatszott a hely körül – halálhíre, nem tudom hogyan, mindenfelé elterjedt – mindazok, akik ezen a területen laktak, összegyülekeztek a szomorú eseményre olyannyira, hogy az előudvar nem volt megfelelő mindazoknak, akik összejöttek. Hajnalban, amikor a tiszteletére tartott

himnuszos vigilia befejeződött a mártírok ünnepeihez hasonlóan, a férfiak és nők tömegei, akik az egész területről összejöttek, bekapcsolódtak a zsoltározásba panaszoshangjukkal. De én, bár lelkem olyan szomorú állapotban volt szerencsétlenségem miatt, amennyire a körülmények engedték elértem, hogy semmi, a temetéshez illő dolgot ne mulasszanak el. Így szétválasztottam az összegyülekezett embereket nemük szerint, és a nők tömegét a szűzek kórusához, a férfiakat pedig a szerzetesek csoportjához kapcsoltam, és eszerint cselekedve egy szervezett és harmonikus zsoltározás jött létre, olyan, mint egy gyakorlott kórusé, összevegyülve mindenki bájos közös énekével”. Szent Jeromos (341-420) így beszél Paula haláláról: „Sem zúgás, sem siralom nem hallatszott ott, amint az szokásban van a világ népei között, hanem a szerzetesek csoportjai rázendítettek a zsoltárokra különböző nyelveken... Zsoltárok szóltak görög, latin és szír nyelveken felváltva, nem csak azalatt a három nap alatt, miután őt illően eltemették a templomban az Úr barlangja mellett, de egész héten keresztül...”.¹³ Fabiola haláláról pedig így ír Szent Jeromos: „Alig lehelte ki lelkét, alig tért vissza lelke tulajdon Krisztusához <fáma repült, hogy az oly nagy gyászt máris bejelentse> [Vergilius: Aeneis XI, 139], és összegyűjtötte az egész város népét a temetésre. Zsoltárokat énekeltek, és a magasban visszhangzó alleluja megrázta a templom aranyozott mennyezetét”.¹

A fenti idézetek is mutatják, hogy a halott mellett való virrasztás már az ókorban is fontos része volt a gyász feldolgozásának a keresztyén közösségekben. Ez a gyakorlat folytatódik a katolikus egyházban a Virrasztó halotti zsolozsmában is. A protestáns felekezetekben, így a reformátusoknál már régóta nem zajlik egyházi kereteken belül virrasztás, mert a halottas házban tartott virrasztók a népi gyakorlat részét képezték. Ennek a gyakorlatnak a modern körülményekhez alkalmazkodott változata került be ismét az egyház szolgálatainak közé, felsőbb egyházi döntés nélkül, a helyi gyülekezetek és lelkészeik elhatározására.

III. A háznál virrasztás

Mivel a halál a bűneset óta az emberi lét szükségszerű velejárója, minden korban és kultúrában megtaláljuk a közösség reakcióját a mulandóság megtapasztalására. „A temetés a legősibb életformában, és a legkezdetlegesebb kultúrfokon is együtt jár a halott elsiratásával és a tőle való búcsúvétellel.”² A haldoklás folyamata, majd a veszteség feldolgozása –

1 Kovács Andrea: A halotti mise története a 17. századig – Tomás Luis da Victoria: Officium Defunctorum 6-7. oldal

2 Csomasz-Tóth Kálmán: Halotti énekeink és a gyülekezeti éneklés, Református Egyház 4, 1952, 11-19. oldal

ellentétben a mai gyakorlattal – sokáig közügy volt, különösen a kisebb településeken. Ez elősegítette a gyász feldolgozását, mert határokat szabott a veszteség megélésének, hiszen a halál időpontjától távolodva egyre visszafogottabbá vált a fájdalom kifejezésének elfogadott formája. Ugyanakkor annak közügy volta biztosította a megszorodottakat a közösség segítségéről. A falu lakossága közelebbről-távolabbról részt vett a haldokló kigondozásától a temetésig zajló folyamatban, a temetéshez közeledve egyre szélesebb körben. A haldoklót csak a szűkebb családi kör segítette, igyekeztek mindennel megkönnyíteni az elmenetelt. Próbáltak a kedvébe járni az ételekkel, odahívni hozzá azokat, akiktől még szeretett volna elbúcsúzni, igyekeztek teljesíteni utolsó kívánságát, hogy nyugodtan halhasson meg. Amikor már közel volt a halálhoz, énekeltek, imádkoztak mellette és vele, egyes vidékeken a földre fektették, mert úgy vélték ott könnyebb meghalni, többnyire a mestergerenda alá, mert az egyfajta szakrális térként funkcionált. Amikor meghalt, temetésre való felkészítésében (mosdatás, öltöztetés) már a szomszédság, vagy a falu erre specializálódott személyei (pl.: halottmosdató, halottkém, asztalos) is részt vettek. Ezt nem fizetségért tették, hanem egyfajta közösségi munkaként tekintettek rá. A temetés megszervezésével a család egy férfitagja, lehetőleg az elhunyt komája vagy a funerátor – a temetés szervezésére szakosodott egyház által megbízott falubeli - foglalkozott, így ő vitte el a halál hírért a hivatalos személyekhez: a lelkészhez, kántorhoz, harangozóhoz, halottkémhez. Ő intézte a virrasztóba való hívogatást is.

A virrasztás a halál beálltát követő estén kezdődött, és a – három nappal később tartott - temetést megelőző éjszaka fejeződött be. Az első este szűkebb, családi körben zajlott, a másodikon már részt vettek a faluközösség tagjai is. Csak a család maradt végig ott, a többi résztvevő, attól függően, hogy milyen kapcsolatban állt az elhunyttal, csak rövidebb-hosszabb időszakokra kapcsolódott be.

Bár a halottat napközben sem hagyták magára, maga a virrasztás este, napnyugtakor vagy az esti harangszóval kezdődött, és protestáns vidékeken éjfélig, másutt egészen hajnalhasadtáig tartott. A virrasztáson többnyire az asszonyok tartózkodtak egy szobában a halottal, a férfiak sokszor félrevonulva tárgyalták meg a teendőket, emlékeztek meg az elhunyról, és állították össze a búcsúztatáshoz szükséges nemzetséglevelet. Ez utóbbi igazán alapos munkát igényelt, hisz bárkinek kifejejtése abból komoly ellentétek forrása lehetett. Időnként játszottak is: dióban kártyáztak vagy mesét mondtak hogy elüssék az időt.

A virrasztást mindig egy erre specializálódott személy vagy csoport vezette; egy idősebb asszony vagy férfi. Feladata az énekek vezetése és az imádkozás volt. Az énekeket maga válogatta a halott neméhez, korához, családi állapotához, esetleg a halál körülményeihez igazítva. Ezeket az énekeket hosszú évek során gyűjtötték össze egy

könyvecskébe, vagy elődjüktől örökölték ilyen. A halott körül segédkezők nem kaptak és nem is vártak igazán fizetséget, így a énekesek sem; munkájukhoz kenyeret vagy kalácsot és pálinkát vagy bort kaptak.³ Az énekeket diktálták, azaz egy-egy sort fennhangon előre elmondtak, majd erre kapcsolódott rá a közösség. A repertoárban első helyen zsoltárok szerepeltek, ezt helyi szerzeményekkel vagy más gyűjteményekből vett darabokkal, egészítették ki. A háznál virrasztás felekezettől független szokás, a katolikusok és a protestánsok egyaránt gyakorolták, menetében természetesen az egyházak rendjének megfelelő kisebb-nagyobb különbségekkel.

IV. A háznál virrasztástól a templomi virrasztóig.

Amikor a '80-as évek körül a falvakban is megépítették a ravatalozókat (pl.: Nyírmada: 1970; Apagy: 1986, Mérk: 2007; Gávavencsellő: 1979; Újfehértó: 1981-1982; Nyírbátor: 1978)⁴, megszűnt a halott otthoni felravatalozásának, és így a mellette való virrasztásnak a lehetősége is. A szokáshoz ragaszkodó közösségek azonban, a ravatalozóba kijárva folytatták a hagyományt. Ezt a szándékot fogadta be a templom és a gyülekezeti ház, nem csupán azért, mert a kényelmi szempontokat figyelembe véve sokkal alkalmasabb hely az együttlétre (különösen télen), hanem azért is mert így a vigasztalást még inkább Isten igéjéből meríthették a gyászolók; nagyszerű missziós lehetőség lett ez az egyház számára. Csomasz-Tóth Kálmán írja a háznál virrasztásról: „Az egyház tanítása itt juthatott legközelebb a nép széles rétegeihez, különösen a jobbágysorban élő szegénység egyszerű, hagyományörző életritusához”⁵ Ez azonban a templomi virrasztóra is igaz, mivel arra olyanok is elmennek, akik egyébként legfeljebb karácsonykor vesznek részt az egyház alkalmain. Ezen felül a halállal való találkozás fogékonyabbá teszi az embereket a megváltásról és örök életről szóló tanításra. „Hiszen az Isten és az egyház emberközelsége és az ember istenközelsége a legközvetlenebb és legkézzelfoghatóbb módon a halál közelségében: tehát a halottvirrasztás és a temetés énekeiben mutatkozik meg.”⁶ Egyébként sem idegen az egyházi jelenlét protestánsoknál a virrasztótól, mert ezen a vidéken, amikor még a halottas háznál tartották

3 Kunt Ernő: Az utolsó átváltozás – A magyar parasztság halálképe, Gondolat, Budapest, 1987, 142.-145. o
Lajtha László: Sopron megyei virrasztó énekek, Zeneműkiadó Vállalat, Budapest, 1956
Magyar Néprajzi Lexikon, Akadémiai Kiadó, Budapest, 1977-1982

4 Ezeket az adatokat a vizsgált területeken lévő polgármesteri hivataloktól és a kérdőívek kitöltőitől kaptam.

5 Csomasz-Tóth Kálmán: A Pápai halottaskönyv, A Ráday Gyűjtemény emlékkönyve III. 1983, Budapest 3-16. oldal

6 Csomasz-Tóth Kálmán: Halotti énekeink és a gyülekezeti éneklés

azt, egy-egy rövid időszakra megjelent rajta a lelkész és a kántor is, ott igeolvasással vagy rövidebb ige hirdetéssel szolgált. Ez a katolikusoknál nem fordulhatott elő, náluk a templomi virrasztó sem alakult ki, hiszen ennek megfelelő funkcióval (ami a gyász közösségeiben való megélését illeti) bír a gyászmise.

V. A felmérés

A korábban említettek szerint, 2014 februárjában készítettem egy felmérést a Nyírségi Református Egyházmegye lelképásztoraibanak körében. Praktikus okokból internetes kérdőívet használtam, ebből kétfélet készítettem. Az első⁷ azoknak szült, akiknél még él a templomi virrasztó hagyománya, vagy még fel tudják idézni, hogyan zajlott az alkalom.

Az első kérdéscsoport a virrasztó elemeire vonatkozott. Itt 17 elem közül választhattak, melyeket a szülőfalumban gyakorolt virrasztó és a vasárnapi istentisztelet elemei alapján válogattam össze. A válaszlehetőségek a következők voltak: apostoli köszöntés, genfi zsoltár, ének az énekeskönyv „A test feltámadásáról és az örök életéről” c. fejezetéből (399-422.), ének az énekeskönyv más részéből, ének a Hallelujah című énekeskönyvből, egyéb ének, a lelkész által mondott kötetlen imádság, az ilyen alkalmon rendszeresen használ kötött imádság (az Úri imádság kivételével), Úri imádság, igeolvasás, a Heidelbergi káté első kérdés-felelete, a heidelbergi káté más kérdés-felelete, egyéb felolvasás (pl.: Szikszai György: Keresztyén tanítások és imádságok⁸), prédikáció, Apostoli Hitvallás, áldás, életrajzi adatok, végül 18. lehetőségként leírhatták, ha ezeken kívül használnak valamit.

A második kérdés opcionális volt, kértem, hogy ide írják le azoknak az énekeknek a kezdősorát, amelyek nem tartoznak a fent említett kategóriákba. Ezekkel majd dolgozatom későbbi részében foglalkozok.

A harmadik csoport a prédikációról szült. Itt volt lehetőségük bejelölni, hogy miben tér el a temetési prédikációtól a virrasztó prédikációja, ha az első blokkban kiválasztották a prédikációt, mint a virrasztó elemét. Itt a négy válaszlehetőségen kívül (rövidebb, hosszabb, személyesebb, nincs eltérés) saját gondolataikat is leírhatták, többen éltek is ezzel a lehetőséggel.

A negyedik kérdéscsoportban a virrasztó résztvevőire kérdeztem rá. Itt az alábbi

⁷ A kérdőív megtalálható az 1. számú mellékletben

⁸ Az „Öreg Szikszai”, amely az 1786-os első megjelenése óta közel ötven kiadást ért meg, több, mint kétszáz esztendeje a református otthoni kegyesség legbecsesebb imakönyve, Szikszay György: Keresztyén tanítások és imádságok. Legutóbbi kiadása: Kálvin Kiadó, 2001.

lehetőségek közül választhattak a kérdőív kitöltői: a gyászoló család széles vagy szűk köre, a gyülekezet idősei, középkorú, fiataljai, gyermekek a gyülekezetből, résztvevők más településről, a gyülekezet presbitériuma kis vagy nagy százalékban, a gondnok, a kántor.

Az ötödik kérdéscsoportban arra kérdeztem rá, hogy minden haláleset alkalmával, csak gyülekezeti tag halálakor, vagy csak a család külön kérésére tartják meg az alkalmat. A lelkészeknek itt is volt lehetőségük a felsoroltakon kívüli válasz beírására.

A következő részben a virrasztó időpontjára kérdeztem rá, itt kiválaszthatták, hogy a temetést megelőző napon, azelőtt 2-3, 4-5 nappal, vagy más időpontban tartják az alkalmat. Ezt követően az alábbi helyszínek közül választhattak: templom vagy gyülekezeti ház, ravatalozó, a gyászoló család háza de itt is beírhatták saját válaszukat, ha nem feleltek meg számukra a felajánlott lehetőségek.

A nyolcadik kérdéscsoport az éneklés vezetőjére vonatkozott. Itt, a mindig felkínált “egyéb” válaszlehetőségen kívül még öt lehetőség közül választhattak: a lelkész, a kántor, csak énekkel, a kántor hangszerrel, a kántor diktálással, a temetői kántor.

Mivel a cigányság halotti kultúrája erősen eltérő, az utolsó kérdéscsoportban a felől érdeklődtem, hogy a településen élő cigányság milyen formában gyakorolja a virrasztó szokását. Ehhez négy válaszlehetőséget kínáltam fel: igen, a fentiekkel megegyező módon, igen, de ettől eltérően, igen, a fentiekkel egyező módon és ettől eltérően is, valamint: nem.

A második kérdőívet⁹ azok számára készítettem, akiknél már nem él a templomi virrasztó hagyománya. Ez, természetesen az előbbinél jóval rövidebb lett. Először azt kérdeztem az ezt kitöltő lelkészekről, hogy tudnak-e arról, hogy volt ilyen alkalom a szolgálati helyükön. A második kérdésben a virrasztás elhagyásának idejét választhatták ki az alábbi lehetőségek közül: Kevesebb, mint egy éve, több, mint egy, de kevesebb, mint öt éve, több, mint öt éve, több, mint tíz éve, nem tudom, a településre való érkezésemkor már nem gyakorolták, és egyéb választ is beírhattak.

A harmadik pontban érdeklődtem, a virrasztó megszűnésének okáról. Itt két lehetőség közül választhattak, az egyében kívül: nem volt rá igény a gyülekezet részéről, vagy: már szolgálatba kerülésem előtt elhagyták, így nem tudom. Végül azt kérdeztem, tudnak-e olyan falubeliről, aki még emlékezhet erre a szokásra.

VI. A templomi virrasztó rendje a felmérés alapján

Mivel a virrasztó eredetileg nem tartozik az egyházi szolgálatok közé, nem található meg

9 A kérdőív megtalálható a 2. számú mellékletben

menete egyetlen agendában sem, minden településen a háznál virrasztás elemeinek maradéka és annak templomba kerülésekor szolgáló lelkész elképzelése szerint folyt az alkalom. Ennek ellenére viszonylag egységes rend alakult ki, a legáltalánosabb részek mindenhol megtalálhatóak. Elhanyagolható számú kivétellel az alkalmat apostoli köszöntés nyitja, ezután pedig kétféle folytatás következhet: vagy istentisztelethez hasonló, középpontjában prédikációval, vagy – az előzmény – háznál virrasztáshoz hasonlóan e nélkül zajlik.

VI.1. Prédikáció

A virrasztót tartó gyülekezetek mintegy kétharmadában az istentiszteletszerű alkalom középpontjában a prédikáció áll. Ez legtöbbször eltér a vasárnapitól, mivel rövidebb, személyesebb, a vigasztalást helyezi középpontba, van ahol az alkalomhoz illő textusról¹⁰, máshol pedig a bibliaolvasó kalauz¹¹ által az adott napra kijelölt igeszakasz alapján szólnak vigasztaló gondolatok a gyászolókhöz. A temetési prédikációval legtöbb helyen azonos típusú, ettől rövidebb, vagy személyesebb hangvételű lehet néhány helyen. Mivel liturgiánk erősen prédikáció-központú, olyan helyen is bekerült rövid, az igékhez fűzött gondolatok formájában, ahol egyébként a prédikáció nélküli forma él.

VI.2. A liturgia egyéb elemei

A prédikációs forma az apostoli köszöntéssel kezdődik, aminek legáltalánosabban használt változata a Rómaiakhoz írt levél 1. rész 7. verse: „Kegyelem néktek és békesség, Istentől, a mi Atyánktól és az Úr Jézus Krisztustól.”¹², ezt a fennálló ének követi. Az istentisztelet a főénekkal folytatódik, amit az alkalomhoz illő igerész, a lekcio követ. Ezután a lelkész kötetlen imádságban kéri Isten vigasztalását a gyászolóknak, majd a gyülekezet közös énekléssel készül az ige és az ige hirdetés meghallgatására. Ezt követheti éneket, majd ismét a lelkész imádkozik. Ebbe a gyülekezet az Úri imádsággal kapcsolódik be. A hirdetések itt a temetés időpontját tartalmazzák, esetleg az elhunyt életrajzi adatait. Az alkalmat lezáró áldást

10 A prédikáció alapigéje

11 A Magyarországi Református Egyház által évente kiadott Biblia három év alatti végigolvasásához készített beosztás, a napi szakaszhoz fűzött rövid magyarázattal.

12 A dolgozatban felhasznált bibliai részek forrása: Biblia, Istennek az Ószövetségben és Újszövetségben adott kijelentése. Kiadja a Magyar Bibliatársulat megbízásából a Magyarországi Református Egyház Kálvin János Kiadója, Budapest, 2002

a gyülekezet éneke előzi meg. Néhány helyen ez kiegészül más, a gyászolók vigasztalását szolgáló felolvasással (pl.: Szikszai György: Keresztyén tanítások és imádságok). és a feltámadás bizonyosságában megerősítő Apostoli Hitvallással, valamint a Heidelbergi Káté első kérdés-feleletével.

Ezt a formát a 78 gyülekezetből 19-ben ma is gyakorolják, 6 gyülekezetben pedig a közelmúltban még tartottak ilyen alkalmakat.

A prédikáció nélküli forma sok mindenben hasonlít az előzőre, hiszen a prédikációt leszámítva ugyanazon elemekből épül fel. Apostoli köszöntéssel kezdi a lelkész, ezt pedig énekek, imádságok és igeolvasás váltakozása követi. Az imádságok nagy része a lelkész kötetlen imádsága, a gyülekezet pedig az Úri imádsággal kapcsolódik be az Istennel való párbeszédbe. Ezeken, a prédikáció nélküli alkalmakon nagyobb százalékban fordul elő a gyászolók vigasztalására szolgáló nem bibliai olvasmány, és Apostoli Hitvallás¹³, a Heidelbergi káté első kérdés-felelete¹⁴, valamint egy-egy helyen kötött imádság és a Káté más kérdés-felelete is elhangzik, néhány helyen életrajzi adatokat is mondanak, kihirdetik a temetés időpontját.

Ilyen módon 10 helyen tartanak és 3 helyen tartottak virrasztót a közelmúltig. Érdekes, hogy ez a kevesebb településen használt forma, bár ez jobban hasonlít a szokás alapjául szolgáló háznál való virrasztásra.

VII. Énekek

13 Az Apostoli Hitvallás a keresztyén egyházak egyetemesen elfogadott hitvallási irata.

„Hiszek egy Istenben, mindenható Atyában, mennynek és földnek Teremtőjében. És Jézus Krisztusban, az Ő egyszülött Fiában, a mi Urunkban, aki fogantatott Szentlélektől, született Szűz Máriától, szenvedett Poncius Pilátus alatt; megfeszítették, meghalt és eltemették. Alászállt a poklokra, harmadnapon feltámadt a halottak közül, fölment a mennybe, ott ül a mindenható Atya Isten jobbján, onnan jön el ítélni élőket és holtakat. Hiszek a Szentlélekben. Hiszem az egyetemes anyaszentegyházat, a szentek közösségét, a bűnök bocsánatát, a test feltámadását és az örök életet. Ámen.

14 A Magyar Református Egyház egyik hitvallási irata, mely kérdések és feleletek formájában fogalmazza meg a hittételeket, az év 52 vasárnapjára felosztva.

1. -Micsoda tenéked életedben és halálodban egyetlenegy vigasztalásod?

-Az, hogy mind testestől, mind lelkestől, mind életemben, mind halálomban nem a magamé, hanem az én hűséges Megváltómnak, a Jézus Krisztusnak tulajdona vagyok, aki az Ő drága vérével minden bűnömért tökéletesen eleget tett és engem az ördögnek minden hatalmából megszabadított, és úgy megőriz, hogy az én mennyei Atyám akarata nélkül egy hajszál sem eshetik le fejemről, sőt inkább szükséges, hogy minden az én boldogságomra szolgáljon. – Ezért Ő, Szentlelke által, az örök élet felől engem is biztosít, és szív szerint hajlandóvá és készsé tesz arra, hogy ezentúl Őneki éljek. Az idézet forrása: Énekeskönyv magyar reformátusok használatára. Kiadja a Magyarországi Református Egyház Kálvin János Kiadója, Budapest, 2010

A virrasztó az énekek mennyisége szempontjából kiemelkedő alkalom, különösen ott, ahol a prédikáció nélküli forma él. A genfi zsoltárok itt is megszólalnak, ezek közül leggyakrabban a 23. a 42. a 77. a 90. és a 130. Ezek a parafrázisok szerves részét képezik a református énekkincsnek. A genfi zsoltároskönyv először, teljes formájában, francia nyelven 1562-ben jelent meg, szövegeit Clément Marot és Theodore de Béze szedték versbe. A dallamokat Loys Bourgeois, Matthias Greiter és egy bizonyos Péter mester gondozta, és szerezte. A gyűjtemény magyar fordítását Szenczi Molnár Albert készítette el, először 1607-ben jelent meg, Herbornban.¹⁵

A 23. zsoltár¹⁶ a minden körülmények közt Istenbe vetett bizalmat fogalmazza meg, szól az Ő gondviseléséről, a virrasztóhoz leginkább másodig versszaka kapcsolja: „Ha a halál árnyékában járnék is, De nem félnék még ő sötét völgyén is...”. A népszerűvé vált dallam később számos újabb szöveget is kapott. Ez a zsoltár a halotti zsoltómatutinumában, a második nocturnus első zsoltára. A református agenda¹⁷ ezt a zsoltárt javasolja sírköavatáshoz, illetve a halál évfordulóján való megemlékezéshez.

A 42. zsoltár¹⁸ az Isten hajléka utáni vágyakozást fogalmazza meg, ezzel is erősítve az itt maradottak örök élet felől való reménységét, az egymással tartalmilag összecsengő 3. és 7. versszak pedig biztatás Isten hűségéről. Ez a dallam vált legismertebbé a zsoltároskönyvből, Európa-szerte használatban van, a német korálrepertoárban is helyt kapott¹⁹ Freu dich sehr, oh meine seele szövegkezdettel. Ma is szerepel a történelmi egyházak énekeskönyveiben²⁰, de általános elterjedtségét bizonyítják népzenei változatai is. A református szertartásrendben a temetésen imádságként használható a bibliai zsoltárszöveg néhány verse. A halotti zsoltómatutinumában a matutinum harmadik nocturnusában szerepel harmadik zsoltárként.

A 77. zsoltár vigasztalásért kiált Istenhez, visszatekint az elmúltakra és megvallja az Úr mindenek felett valóságát. Ennek a zsoltárnak a dallamát Bourgeois szerezte, a genfi zsoltároskönyv harmadik kiadásában jelent meg. Az ikonikus 90. zsoltár²¹ Mózes imádsága. Ez az ének is az Istenbe vetett bizodalmat nyújtja kapaszkodóul a gyászolóknak, majd

15 A genfi zsoltárokról bővebben lásd: Csomasz-Tóth Kálmán: Református gyülekezeti éneklés, , Református Egyházi Könyvtár XXV, 1950, valamint Dobszay László: A magyar népének I. 120-138. oldal, MTA-TKI – Liszt Ferenc Zeneművészeti Egyetem Egyházzenei Kutatócsoportja és a Magyar Egyházzenei Társaság, Budapest, 2006

16 Megtalálható a 3. számú mellékletben

17 Istentiszteleti rendtartás, Példatár, 1985, Budapest, A Magyarországi Református Egyház Kálvin János Kiadója

18 Megtalálható a 3. számú mellékletben

19 Dobszay László: A magyar népének I. 136. oldal.

20 Református énekeskönyv: 42; Evangélikus énekeskönyv: 76,

21 Megtalálható a 3. számú mellékletben

megvallja, hogy az ember mennyire mulandó, és egyedül Ő az élet és halál Ura, végül a zsolttáros vigasztalást és vezetést kér. A zoltár elterjedtségét mutatja számos népi változata is. A református temetési szertartásrend ezt javasolja a temetési liturgia első éneke gyanánt.

Az énekeskönyv²² idevágó fejezetét – melynek címe „A test feltámadásáról és az örök életről” (399-422.) – is használják, főként a 18-19. századi dallamokat.

Az alkalomnak megfelelő fejezetből a legnépszerűbb énekek a 401; 409; 421. és 422. dicséret. A 401. dicséret²³ a Jézus váltságára tekintve méri össze a földi lét végének fájdalmait a megígért boldogsággal, feltűnik benne a Filippi 1,21: „Mert nekem az élet Krisztus, és a meghalás nyereség!”. Ez a „Herzlich tut mir verlangen” kezdetű német korál magyar fordítása. A dallam először az Eperjesi graduálban jelent meg.²⁴

A 409. dicséret az élet nyomorúságai közt a halálvárast fogalmazza meg, hiszen az az arra elkészült ember számára a halál a Krisztussal való találkozást hozza el. Ez az ének megfogalmazásmódjában hasonlít a falvak egy részében, még a háznál virrasztáskor használt racionalista énekekhez, és azokhoz hasonlóan zoltárdallamra is énekelhető.

A következő, 421. dicséret tartalma az előbbihez hasonló, de mentalitásában egészen más: gyermeki bizalommal siet az Úr felé hátrahagyva a világot. Dallamát C. G. Stebbins amerikai baptista karnagy írta 1887-ben, az énekeskönyvbe kerülésekor azonban néhány változtatást eszközöltek rajta a magyar gyakorlat alapján. Az ének igei hátterét Jób könyvében a 19. rész 25. versében találjuk meg: „Mert én tudom, hogy az én megváltóm él, és utoljára megáll a por fölött”.²⁵

A széles körben ismert 422. dicséretet is előszeretettel éneklük. A lélek Isten felé menetelét írja le, megidézve Jákob álmát. Az ének szövegét S. F. Addams írta 1841-ben, dallamszerzője Mason Lowell, a bostoni zeneakadémia megalapítója.

Ebből a fejezetből szívesen éneklük még a 413. és 417. dicséreteket is. Mind a két ének a 42. genfi zoltár dallamára éneklendő, az előbbi az 1719-es az utóbbi az éppen száz évvel későbbi debreceni halottas könyvben jelent meg.²⁶ Közös a két ének mondanivalója is: mindkettő az örök boldogságra tekint, így vigasztalva a gyászolókat.

Azokon a területeken, ahol erősek voltak az ébredési mozgalmak inkább az

22 Énekeskönyv magyar reformátusok használatára. Kiadja a Magyarországi Református Egyház Kálvin János Kiadója, Budapest, 2010. Ez az 1948-ban kiadott énekeskönyv újra-kiadása.

23 Megtalálható a 3. számú mellékletben

24 Dobszay László: A magyar népének I. 198. oldal

25 Csomasz-Tóth Kálmán: Dicsérjétek az Urat, Tudnivalók énekeinkről, Budapest, 1971

26 Dobszay László: A magyar népének I.

utóbbiakhoz hasonló énekeket választanak, míg a még a racionalizmus²⁷ hatása alatt álló gyülekezetek előnyben részesítik a zsoltárdallamra énekelt, nyersebben megfogalmazott énekeket.

Az ébredési gyülekezetekben²⁸ nem csak a bibliaórákon, de a virrasztókon is használatba kerültek a belmissziós énekeskönyvek, így a felmérés adatai közé is bekerült néhány ezek közül. Az ébredési énekeket már a háznál virrasztásnál is használhatták, hiszen nem volt egyházi alkalom, nem a hivatalos énekeskönyv volt a mérvadó.

Ezek közül az énekeskönyvek közül legismertebbé a Hallelujah²⁹ című vált. Ebből az énekeskönyvből előszeretettel éneklük a 82. számú éneket³⁰, melynek kezdősora: „Isten velünk viszontlátásra!” Ez az ének az ittmaradottakat biztatja a mennyben majd viszontláthatják szerettüket (?). Szövegét J. E. Rankin írta, dallamát W. G. Toner szerezte.

Az ébredési mozgalmak énekei közül sok nem jelent meg egy-egy kiadványban, hanem az evangelizációs istentiszteletekre összeállított alkalmi füzetekből, vagy lapokról tanulták meg a résztvevők. Az ide tartozó énekek legtöbbje kevésbé értékes zeneileg, sajnos sokszor a szövegük is hagy kívánni valót maga után. Azért ragaszkodnak mégis az emberek ezekhez, mert akik az evangelizációk alkalmával lelkileg közel kerültek az Istenhez, azoknak, az akkor tanult énekek egyet jelentenek az Istennel való személyes kapcsolattal.

A „Feljebb emeljetek feljebb” kezdetű ének is ilyen módon kerülhetett be a gyülekezetek repertoárjába és válhatott annak olyan fontos részévé, hogy a virrasztón is énekeljék. Tartalma megfelel a virrasztó tematikájának, hiszen a földi szenvedésektől szabadulva Jézushoz vágyódó lélek hangján szól. Szövegszerzője ismeretlen, dallama talán angol népdal. Az 1996-ban megjelent, úgynevezett „Találkozás” énekeskönyv³¹ 478. éneke, de ezt a kiadványt nem használják a nyírségi gyülekezetekben. Ilyen módon kerülhetett a használatban levő énekek közé a „Ha az Úr szomorít” kezdetű is. Az ének szerzője a szomorúságot is Isten eszközeként tartja számon, amit még akkor is el kell fogadni ha érthetetlen.

A következő énekek egy Hálaének című, a Nyírségben igen elterjedt magánkiadásban

27 A racionalizmus a kanti tanok egyházi alkalmazását tartotta helyénvalónak, később az ebből kifejlődött irányzatot liberális teológiának nevezik.

28 A Magyarországon, a XIX. és XX. század fordulóján kialakult teológiai irányzat, mely a racionalizmussal szemben az evangélium hirdetését helyezte a középpontba.

29 Hallelujah! Evangéliumi énekek gyűjteménye, szerkesztette Dr. Kovács Lajos, a második kiadás megjelent: Budapest, 1927, Bethánia Könyvkiadóvállalata

30 Megtalálható a 3. számú mellékletben

31 Magyar református énekeskönyv, Magyar Református Egyházak Tanácskozó Zsinata, Budapest, 1996

szerepelnek. A Sűrű sötét van mindenfelé kezdetű ének tartalmában nem kapcsolódik szorosan a halálhoz, inkább általános érvényű a mondanivalója, ami népszerűségén kívül mégis idekötheti az a halál és sötétség megfeleltetése és az utolsó sorok: „Majd állalépve a gyöngykapun, Uram, engedj Hozzád mennem!”. A Van egy jó hely kezdetűt több helyen is éneklik, ez a megtért bűnös kereszthez való járulását írja le. Igazán a virrasztó tematikájához kapcsolódó ének a „Fenn a mennyben az Úr” kezdetű, mely a Jelenések 2,10 gondolatával biztatja a hátramaradottakat: „Légy hív mind halálig, és néked adom az életnek koronáját”. Ez az ének is megtalálható a „Találkozó” énekeskönyvben 484. számmal. Tartalmában szintén idevág az Ama szép hon felé, amely a Jakab 1,12-höz kapcsolódik: „Boldog ember az, a ki a kísértésben kitart; mert minekutána megpróbáltatott, elveszi az életnek koronáját, a mit az Úr ígért az őt szeretőknak.” Az első két versszak még bizonytalan ebben, de a zárás megerősíti: „Kapok egy csillagos, ragyogó koronát.”

Az énekeskönyv más fejezeteiből való énekek közül szívesen éneklik a 274; 276; 277. és 343. dicséreteket. Az első három ének az énekeskönyv „Az Istennek gondviseléséről” című fejezetében található. A 274. ének a „Wer nur den lieben Gott lässt walten” kezdetű 17. századi német korál fordítása, szerzője G. Neumark. Az ének magyarul először a Zöngedező Mennyei Kar című evangélikus énekeskönyvben jelent meg a század végén. Szövege az Istenbe vetett bizalom hangján szól, hiszen Ő a legelkeserítőbb helyzetekben is biztos támaszt nyújt.³² A 276. dicséret³³ Isten vigasztalását és megtartó erejét kéri a földi nehézségek között. Az ének dallama egy 15. századi, később egyházi használatba került német világi dallam (Herr Christ eines Gottessohn) 20. századi moll változata. Ez a változat az első református himnológus, Kálmán Farkas műve lehet³⁴, szövegét Fejes István, tiszáninneri esperes írta, aki az énekügyi bizottság elnökeként dolgozott. A 277. dicséret dallama is német eredetű: J. Crüger „Herr ich habe missgehandelt” kezdetű koráljához írt új szöveget Lévay József, ez „a romantikus egyházi költészet egy darabja”.³⁵ Érzelmes szövegét annak szemléletes képei tehetik népszerűvé, utolsó versszakával kapcsolódik a halál témaköréhez.

A bűnbánati énekek nem idegenek a halotti szertartásoktól. A református temetésen előfohászként a 130. bűnbánati zsoltár 2. és 5. verse használható, vagy imádságként az egész zsoltár. A katolikusok a halott beszentelésekor a 129/130.³⁶ és az 50/51. zsoltárt éneklik, ezeken kívül a 6. bűnbánati zsoltár is elhangzik a halotti matutinum első nocturnusában.

32 Csomasz-Tóth Kálmán: Dicsérjétek az Urat, Dobszay László: A magyar népének I. 205. oldal

33 Megtalálható a 3. számú mellékletben

34 Dobszay László, A magyar népének I. 146. o.

35 Dobszay László, A magyar népének I. 204. o.

36 A katolikusok a Vulgata zsoltárszámozását használják, a protestánsok pedig a mazoréta számozást.

A 345. dicséret nagy népszerűségnek örvend. Dallamát Kálmán Farkas írta, szövegszerzője Szász Béla, először 1903-ban jelent meg a tizennyolc évvel későbbi énekeskönyv próbakiadásában. A 459. dicséret szövegét a skót Bonar Horatius írta, dallamát pedig a szlovák K. Roy szerezte. A virrasztóba valószínűleg utolsó két versszaka miatt kerülhetett be. A 460. dicséret használatát leginkább refrénje indokolja be: „Fogadj el Jézusom”. Szövegét Charlott Eliott írta, dallamát pedig J. Barnby szerezte. Ez a két ének tartalmilag nem kapcsolódik igazán a virrasztó tematikájába, azonban fontos részét képezik a kegyességi gyakorlatnak. Ezekkel az énekekkel egy fejezetben szerepel az énekeskönyvben a 466. dicséret. Ez az ének csak első versszakában bűnbánati, utolsó két strófája illeszkedik az alkalom tematikájához, hiszen szerzője Istenhez fohászkodik ezekben a szomorúság és félelem idején. Dallamát a 422. dicsértet dallamszerzője, Mason Lowell írta, a szöveg szerzője Palmer Ray, először 1831-ben jelent meg, hazánkban pedig a Hozsanna³⁷ című énekgyűjtemény révén terjedt el.³⁸

A virrasztók befejezéséül szívesen választják az 511. dicséretet. Dallamát W. H. Monk szerezte, szövege H. F. Lyte munkája. Bár az énekeskönyv „Estvéli énekek” fejezetében szerepel, a halál és éjszaka párhuzamba állítása, és utolsó két versszaka miatt igazán illik a virrasztó tematikájához.

VIII. Az éneklés vezetői

Az ének vezetésének feladata legtöbbször a lelkészre hárul, mert sok helyen nincsen kántor, vagy a lelkész maga a kántor is egy személyben, így 28 gyülekezetben a lelkész látja el a virrasztón ezt a feladatot. Ezeken a helyeken a lelkész énekével vezeti a gyülekezetet, egy kivétellel, mert Balkányban a lelkész ül az orgonapadon. Sajnos a templomok nagy részében nincsen, vagy rossz állapotban van az orgona, kevés helyre jut szakképzett kántor, a ravatalozóban pedig egyáltalán nincsen hangszer. A megkérdezett lelkészek gyülekezetei közül tizenháromban van kántor, ebből nyolcan csupán énekléssel vezetik, öten pedig hangszerrel is kísérik a gyülekezetet. Külön temetői kántor egy helyen énekel még, ő énekel a temetésen is, így az utóbbi szertartáson belekerülnek az énekanyagba a kántor saját halottas füzetének többnyire zsoltárdallamra éneklendő énekei is. Egy faluban a gondnok az énekvezér.

37 Hozsanna! Énekeskönyv. Vasárnapi iskolák, vallásos összejövetelek és a család használatára, szerk. Victor János, Budapest, 1901

38 Csomasz-Tóth Kálmán: Dicsérvételek az Urat!

IX. A virrasztó helye, időpontja, résztvevői

A háznál virrasztás megszűnése után az alkalom színhelye a szokást tartó gyülekezetek nagy részében a templom vagy a gyülekezeti ház lett, kevesebb helyen a kényelmetlenebb ravatalozó. Az utóbbi talán jobban felidéri a virrasztó egyik eredeti funkcióját, a halott mellett maradást.

Szinte kivétel nélkül a temetés előtti napon tartják, így a távolabb élő rokonok is részt tudnak venni az alkalmon. Egy településen 2-3 nappal a temetés előtt tartják a virrasztót. Ez a kivétel azért érdekes, mert itt nem a háznál virrasztás utolsó, hanem az első estéje volt olyan fontos, hogy átmentsék a megváltozott körülmények közé. A virrasztón részt vesz a gyászoló család, többnyire széles körben, a gyülekezet tagjai (főként idősek és középkorúak), a presbitérium kis százaléka, és – főként a családtagok – más településekről is eljönnek. Az alkalmon jelen van a lelkész, ott van a gondnok és, ha van a kántor is.

X. A cigányság virrasztási szokásai

Mivel a cigányság erősen ragaszkodik sajátos halotti kultúrájához, kérdőívemben az ő szokásaik felől is érdeklődtem. A Nyírségben általában a református felekezethez tartoznak, és a fontos életeseményeikhez (az esküvőt leszámítva) általában kéri az egyházi szolgálatokat is. A felmérés eredményei azt mutatják, hogy a települések mintegy kétharmadán még ők is gyakorolják a virrasztás szokását. Tizenhét településen a templomi virrasztó keretein belül, két településen csak a saját szokásaik szerint, kilenc faluban mindkét rendet megtartották.

XI. A virrasztó megszűnése

A templomi virrasztó egy viszonylag új, körülbelül harminc éve élő jelenség, sajnos azonban már egyre kevesebb faluban tartják meg. Ennek oka az lehet, hogy nem egy sokévszázados háttérrel bíró szokás, hanem egy ilyen szokásnak, a háznál virrasztásnak korunk lehetőségei közé való átmentése. A felmérés második kérdőívének eredményeiből az derül ki, hogy az egyházmegye területén lévő gyülekezetek közül csak kevés olyan település van, ahol egyáltalán nem került be a templomba a virrasztó. Sajnos a lelkészek sincsenek mindenhol tisztában a templomi virrasztó mibenlétével (ahol nem alakult ki, ott ez érthető), így a kérdőív egyes kérdéseire néhány esetben oda nem illő vagy értelmezhetetlen választ kaptam. Nyolc olyan gyülekezet van, ahol már az éppen szolgáló lelkész szolgálatba kerülése előtt elhagyták

a szokást, így nem derül ki annak pontos ideje.

Három gyülekezetben kevesebb, mint öt, két helyen pedig több, mint tíz éve szűnt meg a templomi virrasztó. Érdekes, hogy az öt és tíz évvel ezelőttre vonatkozó pontot senki sem jelölte meg. Ez azt mutatja, hogy ahol nem volt erős a háznál virrasztáshoz való ragaszkodás, ott már régen megszűnt a templomi virrasztó is, ahol viszont fontosnak tartották az előbbit, ott csak a közelmúltban hagyták abba annak egyházi változatát.

A templomi virrasztó abbamaradásának oka legtöbbször az, hogy megszűnt rá az igény („A gyászoló családok nem igénylik, sokszor a temetésre gyűlnek össze”; „Kérdezzük, felajánljuk, de a gyászoló család nem igényli.”³⁹). Ezen kívül – bár ezt a felmérésben nem kutattam – közrejátszhatott a folyamatban az is, hogy a lelkészekre háruló, a mai korhoz igazodó új feladatok (főként rétegalkalmak: ifjúsági bibliaóra, baba-mama kör, idősök bibliaórája, stb.) miatt kevesebb idejük és erejük maradt a szokás fenntartásához

XII. Összegzés

A Nyírségi Református Egyházmegyében gyakorolt templomi virrasztó egy ma is élő, a gyülekezetek számára fontos hagyomány. Időbeli rövideje okán alkalmas arra, hogy a szokás előzményeül szolgáló háznál virrasztás egyik lényeges funkcióját, a veszteség közösségben való megtapasztalását a megváltozott körülmények közé átmentse.

Mivel a temetés előtti napon tartják, egy estével meghosszabbíthatja a távolról érkezett rokonok bekapcsolódását a szűkebb család gyászába, így lehetőséget ad az elhunytól való megemlékezésre, beszélgetésre, és egymás támogatására. A templomi virrasztón a gyászoló családon kívül részt vesz a gyülekezet legaktívabb része, így támogathatja közösség a megszorodottakat, akár lelkiileg, akár kézzelfogható módon.

A virrasztó az énekek mennyisége szempontjából kiemelkedő alkalom. Kálvin a genfi zsoltároskönyv előszavában írja: „És azt csakugyan, tapasztalatból tudjuk, mekkora ereje és hatalma van az éneknek arra, hogy az emberi szíveket Istennek még forróbban, még szenvedélyesebben buzgó segítségül-hívására és dicséretére indítsa és gerjessze föl. (...). Csakugyan, tapasztalatból tudjuk, hogy a zenének valami titkos és szinte hihetetlen ereje van a szíveket megmozdítani, vagy így, vagy amúgy.”⁴⁰ A zene által így könnyebben magukkal

39 Idézetek a felmérésből

40 Kálvin János előszava a genfi zsoltárok harmadik, még nem teljes kiadásához, 1543-ban. Előszó a Genfi Zsoltárokhoz, fordította Dr. Révész Imre, 1939, Az eredetivel egybevetette és kiegészítette Jeney Zoltán, 2001

vihetik a virrasztón részt vevők az alkalom üzenetét, egy-egy éneket felidézve később is vigasztalást meríthetnek abból. Ezért volna fontos az éneklés vezetőivel, a lelkipásztorokkal és kántorokkal megismertetni az énekeskönyvben megtalálható igazán értékes, régi énekeket, és megértetni velük, hogy ezek nem csupán zeneileg, de szövegükben is hatékonyabb eszközök a vigasztalásra az évszázadok által még meg nem szűrt újabb alkotásoknál.

Úgy tűnik, ma már egyre kevésbé foglalkoztatja közösségeinket a halál és a gyász kérdése, egyre inkább tabu témává válik. Ennek ellenére a temetési szertartások sokszínűsége azt mutatja, hogy az embereket érdekli az elmúlás és a túlvilág kérdésköre. A halált nem kezeljük az élet szerves részeként, magánügynek tekintjük, hogy ki hogyan birkózik meg vele, és nem nézünk szembe saját félelmeinkkel sem, mindezt annak ellenére, hogy mindannyian átélünk ilyen veszteségeket. A megváltozott társadalmi körülmények között jelentősen változott a gyászkultúránk is, a dolgozatban bemutatott ősi forma segítséget nyújthat a mai gyakorlat számára is. A templomi virrasztó megléte azt mutatja, hogy mégis van igény a gyász közösségben való megélésére, ezért tartom fontosnak annak ismertetését.

Felhasznált irodalom:

Csomasz-Tóth Kálmán: A pápai halottaskönyv, A Ráday gyűjtemény emlékkönyve III. 1983. Budapest 1984 3-16. oldal

Csomasz-Tóth Kálmán: Dicsérjétek az Urat! Tudnivalók énekeinkről, kiadja a Református Zsinati Iroda Sajtóosztálya, Budapest, 1971,

Csomasz-Tóth Kálmán: Halotti énekeink és a gyülekezeti éneklés, Református Egyház 4. 11-19. oldal 1952

Dobszay László: A magyar népének I. MTA-TKI – Liszt Ferenc Zeneművészeti Egyetem Egyházzenei Kutatócsoportja és a Magyar Egyházzenei Társaság, Budapest, 2006

Kovács Andrea: A halotti mise története a 17. századig – Tomás Luis da Victoria: Officium Defunctorum, Budapest, 2002,

Kunt Ernő: Az utolsó átváltozás – A magyar parasztság halálképe, Gondolat, Budapest 1987

Lajtha László: Sopron megyei virrasztóénekek, Zeneműkiadó Vállalat, Budapest 1956

Magyar Néprajzi Lexikon, Akadémiai Kiadó, Budapest, 1977-1982

Mellékletek

1. számú melléklet

Virrasztó

***Kötelező**

Gyülekezet *

Tartanak-e ilyen alkalmat? *

☐ Igen.

☐ Nem, de még fel tudom idézni, hogyan zajlott.

Mik találhatók meg benne a következő elemekből? *

☐ Apostoli köszöntés

☐ Genfi zsoltár

☐ Ének az énekeskönyv „A test feltámadásáról és az örök életről” c. fejezetéből (399-422.)

☐ Ének az énekeskönyv más részéből

☐ Ének a Hallelujah című énekeskönyvből

☐ Egyéb ének

☐ A lelkész által mondott, kötetlen imádság

☐ Az ilyen alkalmon rendszeresen használt, kötött imádság (az Úri imádság kivételével)

☐ Úri imádság

☐ Igeolvasás

☐ A Heidelbergi káté 1. kérdés-felelete

☐ A Heidelbergi káté más kérdés-felelete

☐ Egyéb felolvasás (pl.: Szikszai György: Keresztyén tanítások és imádságok)

☐ Prédikáció

☐ Apostoli hitvallás

☐ Áldás

☐ Életrajzi adatok

☐ Egyéb:

Ha az "egyéb ének" lehetőséget kiválasztotta, kérem írja le a leggyakrabban használtak kezdősorait!

Ha van prédikáció, miben tér el az a temetésitől?

- ☐ Rövidebb
- ☐ Hosszabb
- ☐ Személyesebb
- ☐ Nincs eltérés
- ☐ Egyéb:

Kik vesznek részt az alkalmon általában? *

- ☐ A gyászoló család szűk köre.
- ☐ A gyászoló család széles köre.
- ☐ Más településről is eljönnek.
- ☐ A gyülekezet idősei.
- ☐ A gyülekezethez tartozó középkorúak.
- ☐ A gyülekezet fiataljai.
- ☐ Gyermek a gyülekezetből.
- ☐ A gyülekezet presbitériuma nagy százalékban.
- ☐ A gyülekezet presbitériuma kis százalékban.
- ☐ A gondnok.
- ☐ A kántor.

Mikor tartanak virrasztót? *

- ☐ Minden haláleset alkalmával.
- ☐ Csak gyülekezeti tag halálakor.
- ☐ Csak a család külön kérésére.
- ☐ Egyéb:

Mennyi idővel a temetés előtt tartják a virrasztót? *

- ☐ A temetést megelőző napon.
- ☐ A temetés előtt 2-3 nappal.
- ☐ A temetés előtt 4-5 nappal.
- ☐ Egyéb:

Hol tartják a virrasztót? *

- ☐ Mindig a templomban vagy a gyülekezeti házban.
- ☐ Mindig a ravatalozóban.
- ☐ A gyászoló család házában.
- ☐ Egyéb:

Ki vezeti az éneklést? *

- ☐ A lelkész
- ☐ A kántor, csak énekkel.
- ☐ A kántor hangszerrel.
- ☐ A kántor diktálással.
- ☐ A temetői kántor.
- ☐ Egyéb:

A településen élő cigányság gyakorolja-e a virrasztást? *

- ☐ Igen, a fentiekkel egyező módon.
- ☐ Igen, de ettől eltérően.
- ☐ Igen, a fentiekkel egyező módon, és ettől eltérően is.
- ☐ Nem.

A virrasztó emlékezete

***Kötelező**

Gyülekezet: *

Tudomása szerint volt-e valaha ilyen alkalom a településen? *

- ☐ Igen.
- ☐ Nem. (ez esetben nem szükséges folytatnia a kérdőívet.)

Mikor hagyták el a virrasztás szokását?

- ☐ Kevesebb, mint egy éve.
- ☐ Több, mint egy, de kevesebb, mint öt éve.
- ☐ Több, mint öt éve.
- ☐ Több, mint tíz éve.
- ☐ Nem tudom, mert ideérkezésemkor már nem gyakorolták.
- ☐ Egyéb:

Miért hagyták el a virrasztás szokását?

- ☐ Nem volt rá igény a gyülekezet részéről.
- ☐ Már szolgálatba kerülésem előtt elhagyták, így nem tudom.
- ☐ Egyéb:

Van-e a településen olyan gyülekezeti tag, akinek emlékezetében él a szokás?

- ☐ Igen.
- ☐ Nem.

3. számú melléklet

23. genfi zsoltár, Szenczi-Molnár Albert, 1607-ben megjelent Psalterium Ungaricumából

• XXIII. SOLTAR. C.M.

Dominus regit me.

*Háláadásá, Davidnac az Istennek reá gond-
viselésiért es táplálásiért.*

A Z Ur ennekem ôrizô pásztorom,
Azert semmiben még nem fogatkozom;
Gyönyörű szep mezôn engemet élter, Es

PSALM. XXIII.

Es szep kies folyovizre legeltet.
Lelkemet megnyugottya szent nevében,
Es vezérí engem igaz ôsvenyében.

2 Ha az halál arnyekaban jarnekis,
De nem fel nec még ó setet völgyénis :
Mert mindenütt te jelen vagy envelem,
Ves szód es botod megvigaztal engem,
Es nekem az en ellenségim ellen
Asztalt készitesz, eledelt adt sz bôven.

3 Az en fejemet megkenöd olayal,
Es engemet írt sz tellyes pohárval,
Jovoltod, kegyessleged környül veszen,
Es követ engem egész eletedben,
Az Ur ennekem meg engedi nyilván,
Hogy mind eltiglen lakjam ő házaban.

42. genfi zsoltár, Szenczi-Molnár Albert, 1607-ben megjelent Psalterium Ungaricumából

XLII. SOLTAR. C. M.
Quemadmodum desiderat, &c.
Kölömbkülömb panaszi Davidnac.

M Int az szép hives patakra
Lelkem vgj ohajt Uramra,
Az szarvas kívánczik, :/:
Es hozzá foházkodik.
Te hozzád én Istenem

PSALM. XLII.

Szomjuhozik en lelkem,
Vallyon szined eleiben
Mikor juroc élő Isten?

A 90. genfi zsoltár Tótfalusi Kis Miklós úgynevezett "Aranyas Bibliájának" függelékéből, mely 1685-ben, Amszterdamban jelent meg.

XC. SOLTAR.

lt. Es ő főmőzédinak nevetségül adád,
al, Ő ellenséginek felemeléd kezeket,
l, Es megvidámítád gyölölői főveket,
n, Az ő fegyverének élit hegyit elvöved,
é- Es ötet a' hadban egy főlné sem segítéd.
18 Minden ékeffégét nevének éltörléd,
l, Es királyi főékit a' földre levetéd,
a, Es megrövidítéd napját ifjúságának,
Nagy főgyen gyalázat ő reá borúlának,
Míg rejtéd-el magad? Örökké haragfőzölé,
Haragodnak tüze mind éltig gerjedeze?
19 Gondold-meg éltémnek ő rövid idejét,
Hijába főzvédé mind az embereket?
e. Kitsoda az ember a' ki halált ne lásson?
é- Es a' koporsóból elki főzabadúlhaszon?
URam hol vagyon most a' te régi kegyel-med,
Kiről a' Dávidnak töl eskütt ígéretet?
20 Gondold főzolgáidnak nagy gyalázatjokat,
l, Es hogy fők népeknek ifzonyú főzidalmát
l, Keblemben hordozom, kik tégedet főzfontnak, (odnak.
Gyalázván nyomdokát felkenett Király-Ditsőség tenéked, és áldassál UR Isten,
k Kire minden néptől mondasfélk: Amen.

XC. SOLTAR. a' 78 nótáj:

Tanúság ez életnek meggondolásáról.

TE benned biztunk eleitől fogva,
URam téged tartottunk hajlékunknak.

Mikor még femmi hegyek nem vóltanak,
Hogy még sem ég sem föld nem vólt formálva,

Te vóltál és te vagy erős Isten,
Es te megmaradél minden időben.

2 Az embereket te meghagyod halni,
Es ezt mondod az emberi nemzetnek:
Legyetek porrá, kik porból löttetek.
Mert ezer éftendő előtted annyi,
Mint a' tegnapnak ő elmulása,
Es egy éjnek rövid vigyázása.

3 Kiműlni hagyod őket olly hirtelen,
Mint az álom, melly elmúlik azontól,
Mihelyt az ember felferken álmából,
Es mint a' zöld fővetske a' mezőben,
A' melly nagy hamarsággal elhervad,
Reggel virágzik 's eftve megfőzárad.

4 Midőn URam haragodban verél minket,

Ottan meghalunk és földre leesünk.

A' te kemény haragodtól rettegünk.

Hogyha megtekinted nagy bűneinket,

Tit-

XCI. SOLTAR.

Titkos vétünkét ha előhozod,
Es főzined eleibe állatod;

5 Haragod miatt napja életünknek
Menten elmúlik olly hirtelenséggel,
Mint a' mondott főzót elragadja a' főzél.

A' mi napink kiket nekünk engedtek,
Mintegy hetven éftendei idő,
Hogyha több tehát nyóltzvan éftendő.

6 Es ha kedves vóltis valamennyire,
De többire vólt munka és fájdalom:
Elkél éltünknek minden ékeffége,
Elmulik mint az árnyék és az álom.
De ki érti a' te haragodat?

Tfak az, a' ki féli hatalmadat. (fen,

7 Taníts-meg azért minket kegyelme-
Hogy rövid vóltát életünknek értsük,
Es ézefféggel magunkat vífeljük.

Oh UR Isten, fordúlj hozzánk ismétlen!
Mig hagyod hogy éltünk nyomorogjon?
Könyörűlj már a' te főzolgáidon! (dal,

8 Tölts-bé minket reggel nagy írgalmad-
Hogy jó kedvvel vigyük véghez éltünket
Ne terheltefsünk főzorgalmatofsággal.

Vigaftalj minket, és adj könnyebséget,
Es haragodat fordítsd-el rólunk,
Mellyel régulta ostoroztatunk.

9 Szolgáidon láttassád dolgaidat,
Ditsőségedet ezeknek fiain:

Add értenünk felséges hatalmadat;
Mi kegyes URunk, őh írgalmas Isten,
Minden dolgunkat birjad, forgassád,
Kezeink munkáit igazgassád.

XCI. SOLTAR.

Vigaftalás a' veszedelemben.

A ki a' felséges URnak

Es e' nagy hatalmaffágnak

Lakozik óltalmában,
Nyúgozók árnyékában,

Ez illyen nyilván mondhatja:

Isten az én kö-várom,

Ő éltémnek óltalma,

Es tfak ő benne bizom.

2 A' vadáéznak ő törítől
Téged megment féltedben,
Az hamis nyelvek mérgétől
Mególtalmaz kegyefen:

Téged ő kedves főzárnyával
Takargat és befedeze,

A 401. dicséret az Eperjesi graduálból.

401. dicséret az Eperjesi graduálból.
 ...törődik az én lelkem, nagy sok bűnömért
 ...ért kérek jstienem, végy fel tegyelmedet
 Örömem és reményem, csak te vagy ennekem
 Akiben helyeztettem, én cselekedtettem
 Nem más után ohajtok, oh te én reményem
 Azért a mit én várok, azt adgy meg ennekem
 Csavargással környülem, ki jár hozzá illyem
 Ellen alás nincs tölem, Jelleged segéllyem
 Szintén ha ki megyek is, é világból hozzád
 Kérlek azért tegyed, adgy boldog-ti mulalt

A 276. dicséret az 1921-ben kiadott Baltazár-féle énekeskönyvből

263.

E - gye - dü - li re - mé - nyem
 Jó - vel és nézz meg en - gem,
 Óh Is - ten! csak te vagy,
 Ma - gam - ra, óh! ne hagyj, :/
 Ne légy tő - lem oly tá - vol,
 Kö - nyö - rülj hű szol - gá - don,
 Úr Is - ten el ne hagyj!

A Hallelujah! Című énekeskönyv 82. számú éneke

1. Minka hí - vek, Ő a mes-ter, Ő mi - énk, o - vé - i mi!
 2. Fáj-na né - ki, lát - va min-ket, Hogysze - ret - ni nem tu-dunk.
 3. Hogy mindegy törzs-nek vi - rá - ga, A ko - ro - nánk is csak egy!
 4. Hogy min-den-ki tud - ja, lás - sa, Hogy te vagy a Mes - te-rünk!

82. Isten velünk!

Rankin J. E. - Dr. Thaly Loránt.

Tomer W. G.

1. - 4. Is - ten ve-lünk vi-szont-lá - tás - ra!
 Bol-dog út - ja - in ke-
 Lé-gyen ő-rünk és ve-
 Hogyha el - len dül - ja
 Hűn ő - lel - ve tart sze-
 1. gye-sen Hű ke - zé - vel Ő ve - zes-sen;
 2. ze-rünk, Har - cza - ink - ba küzdjön ér-tünk, Is - ten ve-lünk vi-szont-
 3. kinc-sünk, Föl - fe - lé, csak Rá te-kint-sünk,
 4. rel - me, S nem hagy el soh-sen ke - gyel-me,
 1. - 4. lá - tás - ra! Hogyha itt tán nem is: ott az
 1. - 4. Hogyha itt tán nem is, nem is:

88

1. - 4. é - gi hon - ba fenn, o - da fenn, Jé - zu - sunk ke - be-
 Jé - zu - sunk
 1. - 4. lén (keb - lén). Is - ten ve-lünk, vi - szont lá - tás - ra!

83. Itt az életem.

Havergal J. R. - Vargha Gyuláné.

Hopkins E. J.

1. Itt az él - tem, Jé - zu - som, Im te - né - ked ál - do - zom,
 2. Itt a han - gom, csak ne - ked S ró - lad zeng - jen é - ne - ket;
 3. Itt a szi - vem, Jé - zu - som, Im, e - lőt - ted meg - nyi - tom,
 1. Légy te úr i - dőm fe - lett, Min - den ó - rám a ti - ed.
 2. Őh fo - gadd el aj - ka - mat, S rá - ja szent i - gé - det add!
 3. Hadd le - gyen szent temp - lo - mod, Légy te úr ski - rály is ott.

89